

*Бевз Юлія Володимирівна,
здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
адвокат*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ» ТА ІНШИХ СУМІЖНИХ ПОНЯТЬ

У статті досліджується питання співвідношення поняття «політична партія» з суміжними поняттями. Проведено аналіз законодавства, наукової та довідкової літератури щодо цього питання. Запропоновано уточнення положень стосовно співвідношення політичної партії з суміжними поняттями: «виборчі партії», «політичні клуби», «політичні рухи», «політичні сили».

Ключові слова: *політичні партії, виборчі партії, політичні клуби, політичні рухи, політичні сили.*

Чинне законодавство України містить визначення поняття політичної партії. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [1].

Однак доволі часто в наукових колах, органах державної влади та місцевого самоврядування, засобах масової інформації звучать суміжні поняття, які часом ототожнюють із поняттям політичної партії, які хоч і мають спільні риси, однак водночас мають і низку істотних відмінностей. Серед них: виборчі партії, політичні клуби, політичні рухи, політичні сили.

Різні аспекти діяльності політичних партій, а також окремо взяті суміжні категорії досліджували Ю. Шведа, А. Романюк, Л. Поліщук та інші вчені. Водночас більшість дослідників, приділяючи увагу особливостям правового регулювання організації та діяльності політичних партій, не приділяють уваги співвідношенню категорії політичних партій з іншими близькими термінами. Це зумовлює доцільність подальшого дослідження питань співвідношення поняття політичної партії з суміжними поняттями.

З огляду на зазначене, метою цієї статті є уточнення положень щодо співвідношення поняття політичної партії з суміжними поняттями: виборчі партії, політичні клуби, політичні рухи, політичні сили.

Незважаючи на досить часте застосування в українському суспільстві терміна «виборчі партії», у жодному вітчизняному нормативно-правовому акті прямо не розкривається зміст цього поняття. Так, щодо українських політичних партій, то варто відзначити, що чи не єдиною функцією, котра узгоджується з функціями класичних партій, є електоральна (виборча).

Відомо, що в сучасній зарубіжній партології саме ця функція партій сприймається як визначальна. Так, Дж. Сарторі зазначає, що «партія – це така політична група, яка присутня у виборчому процесі й спроможна висунути через вибори кандидатів на публічні посади». На думку К. Джанди, партія – це організація, «яка прагне здобуття політичного становища своїми легітимними репрезентантами». Дж. Ланс та С. Ерсон визнають політичними партіями тільки ті організації, які представлені у виборчих статистиках [2].

На цій основі чимало дослідників вбачають подібність політичних партій з так званими «виборчими партіями», основна діяльність яких фактично зводиться до участі у виборах. Однак і таке порівняння не зовсім коректне. Справді сучасні політичні партії завдячують своєму виникненню появі та поширенню загального виборчого права, а їх основна функція обмежується структуруванням та мобілізацією голосів виборців. Недаремно перша масова партія, котра виникла у 1861 р., носить просту й зрозумілу всім назву: «Ліберальне товариство реєстрації виборців». Однак ці організації, з'явившись спочатку як класові партії, пройшли складну еволюцію та інституалізацію, перш ніж сформувалися в виборчі партії. В основі цієї трансформації лежали глибокі зміни у соціальній структурі, політичній культурі, методах політичної комунікації. Існування політичних партій, зорієнтованих на перемогу на виборах (так званих партій успіху, або ж електорально-професійних партій), передбачає існування справжніх (конкурентних) виборів як легального механізму боротьби за владу [3].

Отже, можна дійти висновку, що виборча партія – це політична партія, яка бере участь у виборах шляхом реалізації в передбаченому законом порядку свого права на висування кандидатів-членів партії у народні депутати чи на певні виборні посади.

Зважаючи на вищевикладене, очевидним стає факт, що поняття «виборча партія» є значно вужчим за змістом і охоплюється періодом участі політичної партії у виборчому процесі, а тому доречним і таким, що має право на існування, буде визначення, що виборча партія (партія на виборах) – це політична партія, яка є суб'єктом виборчого процесу. Тобто політична партія, щоб отримати статус «виборчої», має успішно пройти процес реєстрації кандидата на пост президента чи кандидатів у депутати, що здійснюється Центральною виборчою комісією. Водночас час варто наголосити, що, на нашу думку, політична партія, яка подала кандидатів у члени виборчих комісій чи офіційних спостерігачів

без висування кандидатів в депутати чи на пост президента, не набуває статусу виборчої партії.

Так, станом на 01 січня 2020 року в Україні зареєстровано 349 політичних партій (останні 3 політичні партії були зареєстровані у квітні-травні 2019 року [4]), однак на позачергових виборах народних депутатів України, що відбулись 21 липня 2019 року, виборчі списки кандидатів у народні депутати висунула лише 21 політична партія [5]. Згідно з даними з офіційного сайту ЦВК, 65 політичних партій висунули своїх кандидатів у народні депутати України [6].

Отже, політичні партії залежності від участі у виборах можна розділити на ті, що:

1. не беруть участь у виборах;

2. беруть участь у виборах:

а) шляхом висування кандидатів у депутати чи кандидата на пост президента – виборчі партії;

б) шляхом висування кандидатів у члени виборчих комісій різного рівня та офіційних спостерігачів.

Хоча висування політичними партіями кандидатів у члени виборчих комісій та офіційних спостерігачів без висування кандидата на пост президента чи кандидатів у депутати є не зовсім логічним, однак не заборонено чинним законодавством та буває у практиці проведення виборів. Так, для прикладу, на останніх позачергових виборах кандидатів у народні депутати, що відбулись 21 липня 2019 року, політичні партії Ліберальна партія України, політична партія «Всеукраїнське політичне об'єднання “Єдина родина”», «Солідарність жінок України», «Нова політика», партія «Відродження», українська партія «Зелена планета», партія «Сильна Україна» та багато інших [7] мали своїх представників в окружних виборчих комісіях, не висуваючи водночас кандидатів у народні депутати України.

Отже, політичні партії є значно ширшим поняттям, закріпленим у сучасному законодавстві, тоді як поняття «виборчі партії» варто застосовувати, до тих політичних партій, які під час виборчого процесу висувають своїх кандидатів у депутати чи на пост Президента.

Наступним схожим за значенням із політичною партією є поняття «політичний клуб».

Дослідження цього питання потребує насамперед категоріально-понятійного уточнення. В етимологічних словниках української мови зазначається, що слово «клуб» походить від англійського *club*, яке має ісландське походження від слова *klubba* – дубина, палиця.

Така назва пов'язана з тим, що, за англійським звичаєм, палиця, обношувана по домах бажаних гостей, була знаком їх запрошення. «Клуб» також перекладається як «доля, складчина», яку вносив кожний член товариства, зібрання,

згодом клубом почали називати саме товариство чи зібрання [8]. Отже, зважаючи на англійське походження поняття «клуб», дослідження його сутності варто почати саме з англомовних довідників.

Досить об'ємно та різнобічно визначається поняття «клуб» (club) в «The Oxford English Dictionary» 1970 року видання. Як іменник клуб використовується у значеннях: «товста палиця», «комбінація у картах» або ж «об'єднання», «асоціація» [9].

В американській енциклопедії «The Encyclopedia Americana» (1973) клуб визначається як асоціація особистостей (індивідів), що мають спільні інтереси та періодично зустрічаються для співробітництва чи розваг. Залежно від мети клуби поділяються на соціальні, які акцентують на спілкуванні та релаксації у приємній компанії, та політичні, або ж професійні – в яких збираються заради задоволення спільних інтересів [10].

Від англійського слова «club» походить французьке слово «club», яке у довіднику «Grand dictionnaire encyclopedique Larousse» (1972) визначається, серед іншого, як асоціація, об'єднання, в якому обговорюються економічні та політичні питання.

У німецькій енциклопедії «Der Grosse Brockhaus: in 12 Bänden» (1955) клуб розглядається як закрите, виняткове (ексклюзивне) об'єднання для спільного заняття спортом, літературою, наукою чи політикою [11].

Перші політичні клуби з'явилися в Великобританії в XVII столітті. Багато з них стали центрами об'єднання опозиційно і революційно налаштованих елементів, що спонукало Карла II видати 1675 року указ про заборону діяльності подібних клубів. Однак вони продовжували діяти. У Франції політичні клуби отримали великий розвиток під час Великої французької революції. Яскравим прикладом подібної структури можна назвати Якобінський клуб. У США більшою мірою набули поширення клуби з економічною тематикою в 2-й половині XVIII століття. Організований у 1797 році «Хобокен Тартл» існує досі. У 1891 році в Нью-Йорку утворений клуб мільйонерів «Метрополітен». Пізніше в США були організовані та інші клуби фінансової олігархії, наприклад, «Лінкс», «Нікербокер» й інші, де відбуваються великі фінансові угоди і ведуться політичні переговори. Сьогодні в різних містах США діють численні політичні клуби як прихильників Республіканської і Демократичної партій, так і прихильників інших організацій [12].

Діяльність політичних клубів в Україні регулюються законом України «Про громадські об'єднання». Відповідно до ст. 1 вищевказаного закону громадське об'єднання це добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [13].

У цій же статті Закону надається визначення поняття «громадська організація», відповідно до якого громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Однак визначення політичного клубу ані вищевказаний закон, ані жоден інший нормативно-правовий акт не містить.

У матеріалах Вільної енциклопедії зазначається, що політичний клуб – це громадська організація, яка добровільно об'єднує групи людей з метою спілкування, пов'язаного з політичними інтересами, реалізації конкретних проєктів, досягнення певних цілей. Політичний клуб може розглядатися в якості групи інтересу, а також виступати майданчиком для організації групи тиску [14].

Відповідно до Єдиного реєстру громадських формувань в Україні зареєстровано всього лише 3 громадські організації, що містить у своїй назві словосполучення «політичний клуб» [15]. Це Кіровоградська обласна молодіжна громадська організація «Молодіжний політичний клуб», зареєстрована 25.06.2009 року; Регіональний громадсько-політичний клуб «Дух», зареєстрований 16.07.2009 року; та Громадсько-політичний клуб друзів газети «Правда», зареєстрований 17.12.2012 року.

Однак у пункті 5 ч. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» зазначається, що громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу.

З огляду на таку малу кількість офіційно зареєстрованих політичних клубів, можна зробити висновок про переважне здійснення ними своєї діяльності без створення статусу юридичної особи. Водночас у Законі чітко передбачено, що його дія не поширюється на діяльність політичних партій.

Також доволі часто як у науковій літературі, так і в професійних колах правників можна почути поряд із терміном «політична партія» інший термін – «політична сила».

Пошуки наукової дефініції цього поняття не дали результатів, оскільки вчені не займалися визначенням цього поняття, однак ті науковці, які досліджували політичну систему суспільства та політичних партій зокрема, широко його використовують у своїх працях. Провівши аналіз наукових робіт провідних вчених, можна дійти висновку, що політична сила – це група людей або певна організація, яка має певну ідеологію, цілі та стратегії, спрямовані на отримання та збереження політичної влади в державі або регіоні. Політичні сили можуть бути різних типів, і включають політичні партії, об'єднання громадян (зокрема політичні клуби зокрема), соціальні рухи, групи лобіювання та інші. Ці сили зазвичай використовують різні методи, як-от кампанії, пропаганда, прямі дії та участь у виборах для досягнення своїх політичних цілей. Вони можуть мати різний рівень впливу на суспільство та державну владу, залежно від своєї чисельності, ресурсів, популярності та інших факторів.

Отже, ми можемо зробити висновок, що політична сила є значно ширшим за змістом поняттям, порівняно з політичною партією.

Щодо понять «політична партія» та «політичний рух», то це два різні поняття, які можуть виконувати схожі функції, однак мають різні способи організації та діяльності.

Політична партія – це організація, яка діє на основі своєї політичної програми та має реєстрацію в державних органах і бере участь у виборчих процесах з метою прийняття рішень та управління державою відповідно до своїх політичних програм та ідеологій, тоді як політичний рух – це форма організації людей, які об'єднуються навколо спільної ідеї або питання, і мають спільні цілі, проте не мають офіційного статусу політичної партії. Рухи можуть складатися з громадських активістів, працювати над конкретними проблемами, та мають менш структурований підхід до діяльності. Учасники політичних рухів можуть виступати з ініціативами, акціями, петиціями, протестами, але їх вплив на процеси прийняття рішень не такий прямий, як у випадку з партіями.

Отже, основна відмінність між політичною партією та політичним рухом полягає у структурованості та офіційному статусі, який має партія, а також у рівні участі у виборчих процесах і прийнятті рішень у державі.

Отже, на підставі проведеного аналізу можна зробити загальний висновок, що поряд із терміном «політична партія», який є закріпленим у законодавстві, у правовому полі вживаються також інші поняття (виборчі партії, політичні клуби, політичні рухи, політичні сили), які хоч і мають певні спільні ознаки з політичною партією, але не можуть бути з нею повністю ототожені. Кожне з проаналізованих понять має своє власне значення та ознаки, які свідчать про своєрідність таких понять. Правильне співвідношення цих понять, дослідження їх відмінностей є підставою для подальшої розробки змісту поняття політичної партії, визначення конституційно-правових аспектів організації та функціонування політичних партій у сучасній Україні.

Список використаних джерел

1. Про політичні партії: Закон України від 05.04.2001 р. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
2. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа. Львів: ЦПД «Астролябія». 2005. 366 с.
3. Шведа Ю. Політичні партії України: виборчі партії чи виборчі проекти? *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2013. Випуск 3. С. 176–180.
4. Комітет виборців України. URL: <https://www.facebook.com/cvu.ngo/posts/3373919769316422> (дата звернення 11.05.2023).
5. Центральна виборча комісія: офіційний сайт. Таблиця: Партії у виборчому процесі. Позачергові вибори народних депутатів України 21 липня 2019 р. URL: <http://web.archive.org/web/20190701004239/https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp501pt001f01=919.html> (дата звернення 11.05.2023).

6. Центральна виборча комісія: офіційний сайт. Таблиця: Політичні партії, які висунули кандидатів у народні депутати України. Позачергові вибори народних депутатів України 21 липня 2019 р. URL: <https://web.archive.org/web/20200915085429/https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp505pt001f01=919.html> (дата звернення 11.05.2023).
7. Центральна виборча комісія: офіційний сайт. Таблиця: Партії у виборчому процесі. Позачергові вибори народних депутатів України 21 липня 2019 р. URL: <http://web.archive.org/web/20190701004239/https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp501pt001f01=919.html> (дата звернення 11.05.2023).
8. Клубознавство: навчальний посібник / під ред. С. Н. Іконникової і В. І. Чепелева. Київ, 1990. 350 с.
9. Поліщук Л. О. Особливості визначення поняття «клуб» у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. *Культура і сучасність*. 2008. № 2. С. 86–91.
10. Американська енциклопедія. *Українська енциклопедія*: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. 2-ге вид. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. Т. 1: А. Борона. 160 с.
11. Поліщук Л. Перспективи розвитку клубів в Україні. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 5. С. 75–79.
12. Political Clubs. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/political-clubs> (дата звернення 11.05.2023).
13. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення 11.05.2023).
14. Політичний клуб. *Вікіпедія: Вільна енциклопедія*. URL: https://wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BB%D1%83%D0%B1 (дата звернення 11.05.2023).
15. Міністерство юстиції України: офіційний вебсайт. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist> (дата звернення 11.05.2023).

References

1. Pro politychni partii: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
2. Romaniuk, A., Shveda, Yu. (red.). (2005). *Partii ta elektoralna polityka* / Lviv: TsPD «Astroliabii».
3. Shveda, Yu. (2013). *Politychni partii Ukrainy: vyborchi partii chy vyborchi proekty? Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filos.-politolog. Studii*, 3, S. 176–180.
4. Komitet vybortsiv Ukrainy. URL: <https://www.facebook.com/cvu.ngo/posts/3373919769316422> (data zvernennia 11.05.2023).
5. Tsentralna vyborcha komisiia: ofitsiyni sait. Tablytsia: Partii u vyborchomu protsesi. Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ Ukrainy 21 lypnia 2019 r. URL: <http://web.archive.org/web/20190701004239/https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp501pt001f01=919.html> (data zvernennia 11.05.2023).
6. Tsentralna vyborcha komisiia: ofitsiyni sait. Tablytsia: Politychni partii, yaki vysunuly kandydativ u narodni deputaty Ukrainy. Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ Ukrainy 21 lypnia 2019 r. URL: <https://web.archive.org/web/20200915085429/https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp505pt001f01=919.html> (data zvernennia 11.05.2023).
7. Tsentralna vyborcha komisiia: ofitsiyni sait. Tablytsia: Partii u vyborchomu protsesi. Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ Ukrainy 21 lypnia 2019 r. URL: <http://web.archive.org/>

- web/20190701004239/https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp501pt001f01=919.html (data zvernennia 11.05.2023).
8. Ikonnykova, S. N. i Chepeleva, V. I. (red.). (1990). Kluboznavstvo: navchalnyi posibnyk. Kyiv.
 9. Polishchuk, L. O. (2008). Osoblyvosti vyznachennia poniattia «klub» u pratsiakh vitchyznianskykh ta zarubizhnykh vchenykh. *Kultura i suchasnist*, (2), 86–91.
 10. Bazhan, M. P., Antonov, O. K., ta in. (red.). (1997). Amerykanska entsyklopediia. Ukrainska entsyklopediia: u 12 t. / hol. red. ta in. 2-he vyd. Kyiv: Holovna redaktsiia URE, Vol. 1: A. Borona.
 11. Polishchuk, L. (2013). Perspektyvy rozvytku klubiv v Ukraini. *Visnyk natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, (5), 75–79.
 12. Political Clubs. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/political-clubs> (data zvernennia 11.05.2023).
 13. Pro hromadski obiednannia: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 r. *Ofitsiinyi vebsait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (data zvernennia 11.05.2023).
 14. Politychnyi klub. *Vikipediia: Vilna entsyklopediia*. URL: https://wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BB%D1%83%D0%B1 (data zvernennia 11.05.2023).
 15. Ministerstvo yustytzii Ukrainy: ofitsiinyi vebsait. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist> (data zvernennia 11.05.2023).

Yuliia Bevz. The relationship of the concept «political party» and the other related concepts

The article is devoted to the research of the the question of the relationship between the concept of «political party» and related concepts. The current legislation of Ukraine contains a definition of the concept of a political party. However, quite often in academic circles, state and local self-government bodies, and mass media, related concepts are sometimes equated with the concept of a political party, which, although they have common features, at the same time have a number of significant differences. Among them: electoral parties, political clubs, political movements, political forces.

The electoral party is a political party that participates in elections by exercising its right to nominate party members to people's deputies or to certain elective positions in accordance with the procedure prescribed by law. Considering the above, it becomes obvious that the concept of «electoral party» is much narrower in meaning and covers the period of participation of a political party in the electoral process.

The next similar in meaning to a political party is the concept of «political club». The activities of political clubs in Ukraine are regulated by the Law of Ukraine «On Public Associations». However, neither the above-mentioned law nor any other normative legal act contains a definition of a political club.

A political force is a group of people or a certain organization that has a certain ideology, goals and strategies aimed at obtaining and maintaining political power in a state or region. Political forces can be of various types, including political parties, associations of citizens (political clubs, in particular), social movements, lobbying groups, and others. Thus, we can conclude that political power is a much broader concept compared to a political party.

As for the concepts of «political party» and «political movement», these are two different concepts that can perform similar functions, but have different methods of organization and activity.

It is proposed to clarify the provisions regarding the relationship between a political party and related concepts: «electoral parties», «political clubs», «political movements», «political forces».

Keywords: *political parties, electoral parties, political clubs, political movements, political forces.*